

Kapitán Dr. Pavel Minařík, CSc.

Československá armáda v letech 1945-1969¹⁾

(Organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska²⁾)

V roce 1992 ukončil po 74 letech svoji existenci samostatný československý stát. Se zánikem státu přestala existovat i jeho armáda, jejíž kořeny vznikly již v letech první světové války. Nástupnickým subjektem po této armádě se taktéž stala Armáda České republiky, která na její tradice úzce navazuje.

Za těchto okolností by bylo bezesporu velice prospěšné připomenout si historii zaniklé čs. armády, blíže poznat některé důležité etapy jejího budování. K období let 1914 až 1945 je k dispozici poměrně široká škála literatury, poskytující případnému zájemci dostatek informací. Poněkud odlišná je situace u časového období vymezeného léty 1945 až 1992. Před rokem 1989 byla k dispozici pouze nepočtená literatura, zabývající se ovšem spíše otázkami vojenské politiky KSČ než vlastní výstavbou armády (mezi výjimky patří např. 5. díl Vojenských dějin Československa z roku 1989, i když i ten je značně poplatný době svého vzniku). Teprve od roku 1990 se mohl případný zájemce konkrétněji seznámit s problematikou poválečné výstavby čs. armády, i když i v tomto případě spíše ve všeobecné politických souvislostech. Pokud již došlo k publikování některých údajů ve spojitosti s vojenskoodbornou rovinou zkoumání uvedené problematiky, vzhledem k omezené pramenné základně, jednalo se o nepřesná a v některých případech i zcela chybná fakta.³⁾

K odstranění zmíněného informačního vakuu by chtěl přispět i autor tohoto článku. V seriálu relativně samostatných statí má v úmyslu seznámit čtenáře se základními údaji z historie organizační a dislokační výstavby čs. armády v letech 1945 až 1969. Jednotlivé statě budou členěny problémově a v jejich rámci, ve chronologické rovině zkoumání, poskytnuty základní informace o výstavbě jednotlivých druhů ozbrojených sil a druhů vojsk (velitelských orgánů pozemního vojska, svazků a útvarů motostřeleckého vojska, tankového vojska, pozemního a protiletadlového dělostřelectva, speciálních druhů vojsk, vojenského letectva a PVOS).

* * *

První poválečná organizace

Základy organizačního uspořádání poválečné čs. armády byly stanoveny již 25. května 1945 přijetím tzv. *prozatímní organizace čs. branné moci*.⁴⁾ Podle tohoto dokumentu se pozemní vojsko členilo do čtyř oblastí a přímo podřízených svazků a útvarů MNO. Velitelství 1. oblasti bylo dislokováno v Praze, 2. oblasti v Táboře, 3. oblasti v Brně a 4. oblasti v Bratislavě. V případě branné pohotovosti státu se předpokládalo, že na jejich základě vzniknou 4 velitelství armád.

Jednotlivým oblastem vždy podléhaly dva armádní sbory (I.-Praha, II.-Hradec Králové, III.-Plzeň, IV.-Tábor, V.-Brno, VI.-Olomouc, VII.-Trenčín, VIII.-Banská Bystrica). Každý armádní sbor zahrnoval dvě divize. Jako posilový svazek byl hlavnímu štábu přímo podřízen tankový sbor (velitelství v Olomouci). Při rozvíjení armády počet armádních sborů u oblastí měl stoupnout ze 2 na 3 a každý sbor by tvořily 3 divize.

Nově konstituovanou organizační strukturu pozemního vojska v době míru představovalo 16 vševojskových divizí⁵⁾ a 1 samostatný tankový sbor. V případě války se předpokládalo zvýšit počet divizí na 36 a celkové počty rozvinuté armády měly dosáhnout 656 tisíc osob.⁶⁾

Dislokace vojsk odpovídala zkušenostem z předcházejícího období a případné nebezpečí ohrožení státní suverenity bylo očekáváno především ze strany Německa. (I když v časovém horizontu nejdříve za 15 až 20 let po skončení války.) Na teritoriu českých zemí byly proto soustředěny 3/4 svazků, zatímco na Slovensku se nacházela pouze 1/4, tj. 4 divize.

Nově vytvořená organizace armády kladla značné nároky na personální zabezpečení. Jen k naplnění 4 oblastí, bez letectva, zálohy hlavního velení, vojenského školství a dalších samostatných útvarů a zařízení, bylo zapotřebí 210 tisíc osob.

Dílejší úpravy ve složení armády z 25. května se uskutečnily již k říjnu 1945 přijetím tzv. *zdokonalené organizace čs. branné moci* (viz *tabulku*). Podstata změn spočívala především na taktickém stupni velení. Na operační úrovni se příliš neodrazila. Z 16 stávajících vševojskových divizí byly 4 reorganizovány na rychlé divize a další 2 na divize motorizované. (Mobilní svazky se ve své většině nacházely ve vnitrozemí, zatímco po obvodu státní hranice byly dislokovány pěší divize.) Výhledově se předpokládalo část pěších divizí reorganizovat na horské svazky.⁷⁾

Přijetí nové organizace armády, společně s konsolidací vnitropolitické a zahraničněpolitické situace, umožnilo stanovení přesných nároků na početnost armády. Nové tabulky počtů k 1. 1. 1946 předepisovaly 186 900 funkčních míst.

V roce 1946 byly v organizaci a dislokaci sledovaných orgánů velení pozemního vojska učiněny jen dílejší změny, reprezentované především vysunutím velitelství některých armádních sborů blíže k hranici s Německem (velitelství I.as re-dislokováno z Prahy do Litoměřic a velitelství IV.as z Tábora do Českých Budějovic).

Podstatnější úpravy nastaly až v následujícím roce. Jejich příčiny vyplývaly z rozporu vzniklého mezi příliš vysokými tabulkovými počty armády a možnostmi jejich skutečného naplnění. Přehodnocení koncepce výstavby armády vedlo k přijetí tzv. *mírové organizace čs. branné moci* dnem 1. 10. 1947. V jejím rámci došlo k podstatnému snížení plánovaných počtů, které byly nově stanoveny na 155 tisíc

osob.⁸⁾ Na operačně taktickém stupni velení se uvedené opatření projevilo zrušením velitelství dvou armádních sborů (IV.as v Č. Budějovicích a VI.as v Olomouci).⁹⁾

Přejímání organizačního modelu Sovětské armády - soustředování sil v západním pohraničí

Politické změny, uskutečněné po 25. únoru 1948, našly svůj odraz i ve sledované rovině výstavby pozemního vojska. V období let 1948 až 1949 se nejprve jednalo o dílčí přizpůsobování již existující koncepce organizace a dislokace velitelství orgánů pozemního vojska (v popředí pozornosti stály především personální otázky). Počínaje rokem 1950 byla přijata koncepce zcela nová, diametrálně se odlišující od dosavadní a vycházející plně z organizačního modelu Sovětské armády.¹⁰⁾

První etapa změn byla zahájena již krátce po 25. únoru 1948. V počáteční fázi ji představovalo především snižování koncentrace vojsk na Slovensku a jejich částečná redislokace do blízkosti československo-německé hranice. Nejprve bylo k 31. 5. 1948 zrušeno velitelství VI.as v B. Bystrici a jeden pěší svazek přemístěn ze Slovenska do západních Čech.¹¹⁾

Následně se uskutečnilo přiblížení velitelství operačně-taktických svazků k hranicím se „západní“ okupační zónou Německa¹²⁾, za současného snížení počtu operačních svazů. K 15. 12. 1948 proběhla redislokace velitelství I.as z Litoměřic do Karlových Varů a II.as z Hradce Králové do Písku. Zároveň bylo zrušeno velitelství 2. oblasti v Táboře. Jemu podřízené teritorium bylo rozděleno mezi 1. a 3. oblast.¹³⁾ V souvislosti s tímto opatřením se 1. oblast stala nejsilnějším operačním svazem, tvořeným 3 armádními sbory a 7 vševojskovými divizemi (50 % svazků pozemního vojska).

V závěrečné fázi prvního období byl ukončen proces redukce zastoupení pozemního vojska na Slovensku. K 1. 5. 1949 se uskutečnilo zrušení posledního velitelství armádního sboru u 4. oblasti (V.as v Trenčíně)¹⁴⁾ - viz **tabulku**.

Budování armády pod hrozbou světové války

Kvalitativně zcela nová etapa v organizačním uspořádání pozemního vojska nastala v roce 1950. Na základě jednání státních a stranických orgánů (zejména zasedání ÚV KSČ v únoru 1950) bylo rozhodnuto plně přizpůsobit organizaci a dislokaci vojsk novým politickým podmínkám a vzoru Sovětské armády. Reorganizace armády měla původně proběhnout ve třech etapách v rozmezí let 1950 až 1952. Změny v mírové organizaci byly naplánovány na léta 1950 až 1951, ujednocení válečné organizace na rok 1952. Vzhledem k mezinárodní situaci (válka v Koreji)¹⁵⁾ bylo ale provedení změn urychleno a většina opatření se realizovala již v roce 1950. V následujících letech proběhly pouze drobné změny.

Reorganizace operačního stupně velení pozemního vojska se uskutečnila na sklonku září 1950. Stávající velitelství 1. a 4. oblasti byla k 20. září reorganizována a přejmenována na velitelství 1. a 2. vojenského okruhu. (Velitelství 2.VO bylo místo v Bratislavě vytvořeno v Trenčíně.) Působnost 1.VO byla vymezena teritoriem českých krajů (kraj Jihlava částí svého území zasahoval i na Moravu),

zatímco 2.VO tvořily kraje na Moravě, Slezsku a Slovensku. Velitelství 3. oblasti bylo zrušeno, stejně jako tankový sbor v Olomouci a velitelství armádního sboru v Karlových Varech. Naopak nově vzniklo sborové velitelství v Banské Bystrici.

Uskutečněná reorganizace si kladla za cíl, kromě ujednocení s organizací Sovětské armády, především dosažení stejnorodosti co do složení vojenských okruhů a armádních sborů a tím i zjednodušení velení pozemního vojsku. Pokud doposud vojenské oblasti tvořily 2 až 3 sbory o 2 divizích a 1 až 2 samostatné divize, po ukončení organizačních změn každému vojenskému okruhu patřily 2 sbory o 3 divizích, z toho zpravidla 2 pěších a 1 mechanizované. Svazky 1.VO byly na plných počtech, zatímco svazky 2.VO představovaly divize na snížených nebo rámcových počtech.¹⁶⁾

Reorganizovanou armádu tvořilo 170 tisíc osob a její jádro představovalo 14 vševojskových svazků, z toho 2 mechanizované (od roku 1951 čtyři) a 2 tankové. Operační sestava vojsk, vytvořená koncem roku 1950, přetrvávala téměř nezměněna až do roku 1958. V první polovině 50. let ovšem, vzhledem ke stupňujícímu se mezinárodnímu napětí, podstatně vzrostly plánované počty armády (297 500 osob), čímž bylo dosaženo absolutně nejvyšší úrovně tabulkových počtů v rámci celé existence čs. armády v letech 1918 až 1922.

Konec první fáze studené války a snižování počtů armády ve druhé polovině 50. let

Změny ve vnitřní organizaci vševojskových svazů, konstituované v roce 1950, nastaly až počátkem druhé poloviny 50. let. Úpravy pramenily z přechodu na jiné učlenění válečné armády. Podle sovětského vzoru se upustilo od střeleckých sborů¹⁷⁾ a vytvořily se podmínky pro přechod na vševojskové svazy, tvořené přímo střeleckými a mechanizovanými divizemi. Zachován zůstal pouze 4. střelecký sbor¹⁸⁾, jemuž byly podřízeny 2 mechanizované divize (3. a 14.) a 2 střelecké divize (4. a 16.). Tímto opatřením sbor získal charakter mechanizovaného operačně-taktického svazku a pravděpodobně se předpokládalo využívat jej, společně s tankovými divizemi¹⁹⁾ jako prostředek zálohy hlavního velení při rozvíjení bojových operací v operační hloubce.

Po ukončení všech organizačních změn mírovou armádu tvořilo 208 tisíc osob a 14 divizí, z toho 4 mechanizované a 2 tankové. Většina vojsk se nacházela na teritoriu 1.VO (69 % z celkových počtů armády), zatímco na území 2.VO byla pouze její menší část (31 %). Rozvinutá armáda zahrnovala 23 divizí, z toho 8 mechanizovaných a 3 tankové.

Další zásadní reorganizace sledovaného stupně velení pozemního vojska se uskutečnila v roce 1958. Z dosavadních dvou vojenských okruhů byl 1.VO zrušen a na jeho základě vznikly dva nové vševojskové svazy. Nástupci okruhu se staly 1. armáda (velitelství v Praze) a 4. armáda (velitelství v Táboře).²⁰⁾ Zachován zůstal 2.VO (velitelství ponecháno v Trenčíně), ovšem radikálně byl omezen počet jemu podřízených vševojskových svazků (místo původních 6 jen 3).

Základním cílem sledovaným při reorganizaci operačního stupně velení bylo oprostit prvosledované vševojskové svazy (tj. 1. a 4. armádu) od správních funkcí (dříve plněných 1.VO), jež byly předány MNO. Nově vytvořeným svazům byly

**Organizace a dislokace vševojskových svazů a svazků pozemního vojska
čs. armády v letech 1945 až 1969**

Tabulka

1. 10. 1945 1. oblast - Praha - I. as (Praha) - 1. mod, 12. pd - II. as (H. Králové) - 13. rd, 14. pd 2. oblast - Tábor - III. as (Plzeň) - 11. pd, 16. pd - IV. as (Tábor) - 5. pd, 15. rd 3. oblast - Brno - V. as (Brno) - 3. mod, 6. pd - VI. as (Olomouc) - 7. pd, 8. rd 4. oblast - Bratislava - VII. as (Trenčín) - 4. rd, 9. pd. - VIII. as (B. Bystrica) - 2. pd, 10. pd V-TV - Praha - ts (Olomouc)	1. 10. 1956 1. vojenský okruh - Praha 2. sd, 15. sd, 19 sd, 20. sd - 1. md, 8. md, 9. td, 13. td 2. vojenský okruh - Trenčín - 4. ss (Brno) 3. md, 14. md, 4. sd, 16. sd - 17. sd, 18. sd
1. 10. 1949, 1. oblast - Praha - I. as (K. Vary) - 12. pd, 13. pd - II. as (Písek) - 2. pd, 8. rd - III. as (Plzeň) - 5. rd, 11. pd, - 14. pd 3. oblast - Brno - IV. as (Brno) - 1. pd, 6. pd - ts (Olomouc) - 3. rd, 7. pd, 4. oblast - Bratislava - 9. pd, 10. pd	1. 10. 1958 1. armáda - Praha - 19. msd, 20. msd, 1. td, 13. td 4. armáda - Tábor - 2. msd, 15. msd, 4. msd, 9. td 2. vojenský okruh - Trenčín - 3. msd, 14. msd, 18. msd 1. 9. 1965 ZVO - Příbram - 1. td, 13. td, 2. msd, 19. msd, 20. msd SVO - Tábor - 9 td., 4. td, 15. msd, 3. msd VVO Trenčín - 14. td, 18. msd
31. 12. 1950 1. vojenský okruh - Praha - II. as (Písek) - 1. pd, 2. pd, 8. md III. as (Plzeň) - 11. pd, 12. pd, 5. md 2. vojenský okruh - Trenčín - IV. as (Brno) - 6. pd, 13. pd, 14. pd, - I. as (B. Bystrica) - 7. pd, 9. pd, 10. pd, V-TMV - Praha, - 3. td, 4. td	1. 9. 1969 ZVO - Tábor - 1. armáda - Příbram 1. td, 2. msd, 19. msd, 20. msd - 4. armáda - Písek 9. td, 4. td, 15. msd, 3. msd VVO - Trenčín - 13. td, 14. td

přenechány pouze povinnosti bezprostředně vyplývající z úkolů velení podřízeným vojskům.

V důsledku reorganizace se v západní části státu vytvořily dva nové operační svazy, zabezpečující vyšší úroveň bojové pohotovosti, rychlejší přechod z mírového stavu na válečný a pružnější velení. (Členění svazů - viz **tabulku**.)

Reorganizací armády se k 1. 10. 1958 snížily plánované mírové počty na 182 tisíc vojáků²¹⁾ a pozemní vojsko tvořilo 11 vševojskových divizí, z toho 3 tankové. S redukcí početních stavů mírové armády poklesly taktéž plánované počty rozvínuté armády na 16 vševojskových divizí, z toho 3 tankové.

Nově konstituovaná organizační struktura operačního stupně velení (tj. 2 vševojskové svazy v západní části státu) ve své podstatě, samozřejmě s dílčími úpravami, přetrvávala až do počátku 90. let.

Hledání vlastní čs. cesty v 60. letech - vojenské okruhy armádního typu

Určitou změnu v chápání úlohy operačního stupně velení znamenalo vytvoření vojenských okruhů armádního typu v roce 1965. K 1. září uvedeného roku proběhla reorganizace velitelství 1. armády²²⁾ na velitelství Západního vojenského okruhu (původně 1. vojenského okruhu), 4. armády na velitelství Středního vojenského okruhu (4. vojenského okruhu) a 2. vojenského okruhu na velitelství Východního vojenského okruhu (nejdříve se předpokládalo dosavadní pojmenování zachovat).²³⁾

Podstata změn spočívala v oproštění MNO od operativních úkolů a jejich přenesení na nově vytvořená velitelství vojenských okruhů armádního typu. Ministerstvu zůstaly pouze povinnosti vyplývající z funkce ústředního orgánu státní správy, velení vojskům prostřednictvím operačních svazů a materiální a územní zodpovědnosti v rozsahu ústředního úřadu a velitelství frontu. V souvislosti s reorganizací operačního stupně došlo ke změně v podřízenosti některých vševojskových svazků - viz **tabulku**.

Intervence vojsk Varšavské smlouvy v r. 1968 a její důsledky

Výrazný zásah do nově přijaté koncepce orgánů velení pozemního vojska znamenal politický vývoj v Československu koncem 60. let a s ním spojená intervence vojsk Varšavské smlouvy. Z umístění Střední skupiny sovětských vojsk²⁴⁾ vyplynuly pro čs. armádu v roce 1968 především dislokační změny, v následujícím roce její základní reorganizace.

Redislokace z roku 1968 se týkala celkem 29 tisíc vojáků (z toho 5 tisíc vojáků z povolání) a 900 občanských zaměstnanců vojenské správy a byla spojena s přemístěním 1200 tanků, 700 obrněných transportérů a 1100 dělostřeleckých prostředků.²⁵⁾

Organizační změny provedené v roce 1969 především respektovaly skutečnost, že vzhledem k rozmístění sovětských vojsk nebyl od čs. armády ze strany velení Varšavské smlouvy vyžadován tak vysoký počet svazků na plných stavech. Tento fakt, společně s převzetím části operačních úkolů skupinou sovětských vojsk, vedl ke snížení početních stavů armády o 20 tisíc osob a zřámcování řady svazků.

Reorganizace zároveň umožnila v předstihu přizpůsobit organizační rámec armády předpokládanému nedostatku počtu branců v 70. letech.

Zásadní změnu v organizaci velitelských orgánů pozemního vojska znamenalo především vytvoření operačně-strategického stupně velení - Západního vojenského okruhu s velitelstvím v Táboře (vojenský okruh frontového typu). Vytvořením nového velitelského orgánu bylo MNO oproštěno od úkolů plněných počínaje rokem 1961 a spočívajících ve zřizování velitelství frontu. Ponechalo si pouze povinnosti spojené s jeho postavením jako ústředního orgánu státní správy v oblasti obrany.

Souběžně s vytvořením vojenského okruhu frontového typu proběhla k témuž datu i reorganizace dosavadních vojenských okruhů armádního typu. Z velitelství ZVO v Příbrami se konstituovalo velitelství 1. armády a velitelství SVO bylo reorganizováno na velitelství 4. armády a přemístěno do Písku.²⁶⁾ Nově vzniklým velitelstvím armád byly ponechány pouze úkoly velení vojskům, zatímco ostatní (operační přípravu státního území, řízení krajských vojenských správ, zabezpečování mobilizace a doplňování vojsk, řízení posádkové a strážní služby na teritoriu okruhu) převzalo nově vytvořené velitelství ZVO v Táboře. U velitelství VVO k zásadním organizačním změnám nedošlo. Reorganizací se ovšem změnil charakter okruhu na výcvikový.

Reorganizovanou mírovou armádu tvořilo místo původních 234 tisíc osob jen 214 tisíc osob. Počet vševojskových svazků zůstal zachován. Z 10 divízi bylo ovšem 5 tankových. S redukcí mírové armády došlo taktéž ke snížení početních stavů rozvinuté armády, kterou od roku 1969 představovalo pouze 15 vševojskových divízí, z toho 7 tankových.

Nově konstituovaná struktura sledovaných orgánů velení (viz **tabulku**) ve své podstatě přetrvávala nezměněna celých následujících 20 let a k jejímu nahrazení novou došlo až na počátku roku 1992.²⁷⁾

Poznámky:

- ¹⁾ Od roku 1954 byl používán název Československá lidová armáda.
- ²⁾ Pod pojmem velitelské orgány pozemního vojska autor statě chápe podle současné vojenskoodborné terminologie velitelství operačně-strategického svazu (tj. vojenského okruhu frontového typu), velitelství operačních svazů (armád, vojenských okruhů armádního typu, vojenských oblastí) a velitelství operačně-taktických svazků (armádních, střeleckých a tankových sborů). Uvedená terminologie je platná od roku 1950. Do té doby se pro armádu používalo označení základní strategická jednotka a pro sbor vyšší taktická jednotka. Pojem front tehdejší vojenské terminologii nebyl znám.
- ³⁾ Pfaff, I.: Chtěl Brežněv v roce 1968 obsadit i NSR? In.: Reportér, č. 14/1992, příloha, str. 6. Pilát, V., Fidler, J.: K vývoji armádních tradic po roce 1945. In.: Armáda, historie a tradice. Praha 1993, s. 76 až 79.
Režňák, L.: 30. bitevní letecký pluk Pardubice. Pardubice 1992, s. 3 a 48.
Sládeček, M., Štěpánek, K.: Vojenská strategie. Praha 1993, s. 70.
Slovník prvního československého odboje 1914-1918, Praha 1993, s. 35, 37, 110, 134, 144 a 145.
- ⁴⁾ Pojem používaný pro čs. armádu branným zákonem z 19. 3. 1920.

- ⁵⁾ Pod pojmem vševojskové divize autor chápe takové svazky, jejichž útvary přísluší k různým druhům vojsk. Pro potřeby statě jsou za takovéto svazky považovány divize pěší, střelecké, motostřelecké, motorizované, rychlé, mechanizované a tankové. Uvedená terminologie je používána od r. 1950. Do této doby byly divize označovány za základní taktickou jednotku a jejich druh nebyl rozlišován.
- ⁶⁾ V první polovině 30. let, před prodloužením vojenské základní služby z 18 na 24 měsíců a reorganizací mírové i válečné armády, čs. brannou moc v době míru tvořilo 150 tisíc osob a organizační jádro představovalo 12 pěších divizí, 3 jezdecké brigády (od 1. 10. 1933 4) a 2 horské brigády. Po vyhlášení branné pohotovosti státu by je dále doplnilo 12 záložních pěších brigád a celkové počty armády měly dosáhnout 650 tisíc osob. V roce 1938 plánované složení mírové armády tvořilo 231 700 osob (skutečná naplněnost 208 500 osob) a 21 divizí, z toho 8 na Slovensku. Tabulkové počty válečné armády představovalo 1 110 500 osob (v zářijové mobilizaci dosaženo 1 128 000 osob), 40 divizí a 2 samostatné skupiny v síle brigád.
- ⁷⁾ Od výstavby horských divizí se v roce 1946 upustilo.
- ⁸⁾ Stanovená úroveň plánovaných počtů představovala jednu z nejnižších v poválečné historii čs. armády a vyrovnala se počtům z 20. let a první poloviny 30. let. Nejnižšího plánovaného početního stavu armády bylo dosaženo k 1. 8. 1948, kdy tabulkové počty činily pouze 132 800 osob. Obecně lze konstatovat, že snižování počtů armády různorodě prováděné v letech 1945 až 1969 téměř vždy pramenilo spíše než z mírotvorných záměrů vedení státu a velení armády, z početně slabých odvodních ročníků (např. vzhledem k odsunu německého obyvatelstva a povolávání do armády pouze občanů slovanských národností nebo v důsledku slabších populačních ročníků, narozených v letech světové hospodářské krize či 2. světové války).
- ⁹⁾ K témuž datu bylo přečíslováno velitelství V.as v Brně na IV., velitelství VII.as v Trenčíně na V. a velitelství VII.as v B. Bystrici na VI. Zároveň proběhlo i přemístění velitelství tankového sboru z Mor. Třebové do Olomouce.
- ¹⁰⁾ K přejmenování Rudé armády na Sovětskou armádu došlo v roce 1946.
- ¹¹⁾ 2. pěší brigáda byla redislokována z Banské Bystrice do Písku (15. 12. 1948 do Sušice).
- ¹²⁾ Spolková republika Německo byla vytvořena 7. 9. 1949.
- ¹³⁾ Vševojskové svazky byly taktéž rozděleny k 1. a 3. oblasti. Zatímco 1. oblast s nimi převzala i velitelství III.as, u 3. oblasti mělo dojít k vytvoření nového velitelství sboru v Kroměříži (VI.), který by převzal svazky doposud přímo podřízené velitelství 3. oblasti. Ke vzniku nového sboru ovšem nedošlo.
- ¹⁴⁾ 15. 4. 1949 zanikla i 4. rychlá divize v Žilině. K tomuto datu došlo zároveň k předání tankového sboru od Velitelství tankového vojska HŠ/MNO k velitelství 3. oblasti.
- ¹⁵⁾ Zostření mezinárodního napětí vedlo k předpokladu vypuknutí světové války v letech 1952-1954.
- ¹⁶⁾ K 1. 11. 1950 se taktéž uskutečnila reorganizace vševojskových divizí. Rychlé divize byly reorganizovány na divize mechanizované či pěší a na základě zrušeného tankového sboru vznikly divize tankové. Stávající pěší divize byly reorganizovány vnitřně.
- ¹⁷⁾ V roce 1954 došlo k přejmenování dosavadních armádních sborů a pěších divizí na střelecké sbory a divize.
- ¹⁸⁾ V roce 1957 bylo velitelství sboru přemístěno z Brna do Olomouce a z jeho složení vyjmuto 4. střelecká divize, která poté bezprostředně podléhala velitelství 2.VO.
- ¹⁹⁾ V rámci reorganizace došlo k začlenění obou tankových divizí do podřízenosti velitelství 1.VO.
- ²⁰⁾ Velitelství 4. armády v Táboře vzniklo na základě velitelství 4. střeleckého sboru z Olomouce, které bylo reorganizováno a redislokováno do nové posádky a svoji činnost v nové

struktura zahájilo k 15. 7. 1958. Velitelství 1. armády se konstituovalo z bývalého velitelství 1. VO.

- 21) Redukce početních stavů armády v roce 1958 o 20 tisíc osob znamenala ukončení procesu snižování tabulkových počtů armády, započatého v r. 1953. Za léta 1953 až 1958 celkový úbytek plánovaných počtů činil 115 tisíc osob.
- 22) V r. 1960 bylo velitelství 1. armády redislokováno z Prahy do Příbrami (zpočátku navrhována posádka Beroun a provedení redislokace v letech 1962 až 1964).
- 23) Teritorium vojenských okruhů bylo stanoveno následovně:
ZVO - kraj Středočeský, Západočeský, Severočeský a město Praha;
SVO - kraj Jihočeský, Východočeský a Jihomoravský;
VVO - kraj Severomoravský a slovenské kraje;
V r. 1969, vzhledem ke vstupu v platnost zákona o čs. federaci, byl k 1. lednu vyjmut Severomoravský kraj z teritoria VVO a předán do územní působnosti SVO.
- 24) Sovětský svaz usiloval o trvalou vojenskou přítomnost svých vojsk na půdě Československa již od 50. let. V 60. letech nabyly jeho požadavky ultimativního rázu a pokud v jejich první polovině vyžadoval pouze dislokaci speciálních útvarů spojovacího vojska, od r. 1965 požadoval rozmístění minimálně dvou vševojskových divizí. *Po odchodu intervenčních vojsk zůstalo v Československu více než 70 tisíc příslušníků Sovětské armády a 5 vševojskových divizí.*
- 25) Nejvýraznější dislokační změnu představovalo přemístění 13. td z Mladé na jihozápadní Slovensko.
- 26) Nově zřízené a reorganizované štáby byly doplněny z následujících zdrojů:
1. armáda - ZVO 91 %, SVO 1 %, VVO 1 %, ost. 7 %;
4. armáda - ZVO 9 %, SVO 40 %, VVO 4 %, ost. 47 %;
ZVO - SVO 59 %.
- 27) K přijetí nové struktury orgánů velení pozemního vojska došlo na přelomu let 1991 a 1992. K 31. 12. 1991 byly zrušeny ZVO, 1. armáda, 4. armáda a VVO a jejich úlohu převzala vojenská velitelství. K 1. 1. 1992 vzniklo Vojenské velitelství Západ (dislokováno v posádce Tábor - navázalo na činnost velitelství ZVO) a Vojenské velitelství Východ (dislokováno v posádce Trenčín - navázalo na činnost velitelství VVO). Následně se k 1. 3. 1992 nově konstituovalo Vojenské velitelství Střed se sídlem v Olomouci. V těchto souvislostech je potřebné zvážit, zda je možno za pokračovatele tradic Zemského vojenského velitelství v Praze považovat Vojenské velitelství Západ a za pokračovatele Zemského vojenského velitelství v Brně Vojenské velitelství Střed. (Viz: Fidler, J.: Tradice české armády - máme na co navazovat. In.: Telegraf, 19. 1. 1993, s. 9.)

Seznam použitých pramenů a literatury:

Vojenský historický archiv Praha.

Archiv Armády České republiky Olomouc.

Archiv Personálního odboru MO ČR.

Státní ústřední archiv Praha.

Krupička, J.: Československá vojenská správa v letech 1945-1948. Praha 1992.

Sander, R.: Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939. In.: Sborník archivních prací č. 1, ročník 1985.

Vojenské dějiny Československa, 5. díl, Praha 1989.

Vojenské dějiny Československa, 6. díl, Praha 1990 (sloupcově obtahy).